

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

Юридически факултет

Катедра „Международно право и международни отношения“

Янко Василев Йорданов

Докторант на самостоятелна подготовка

**Китайската политика за сигурност
в съвременната система на международните отношения:
последците за Европейския съюз**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд

за придобиване на образователна и научна степен „доктор“

по професионално направление

3. 6. Право (Международно право и международни отношения)

Научен ръководител:

Проф. д-р Пламен Пантев

София,
2014 г.

СЪДЪРЖАНИЕ

1. Обща характеристика на дисертационния труд

2. Съдържание на дисертационния труд

3. Публикации в материята на дисертационния труд

Дисертационният труд е обсъден и насочен за публична защита на заседание на катедра „Международно право и международни отношения“ на Юридическия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, проведено на 30 май 2014 г.

Дисертационният труд е в обем от 258 страници и включва: увод, четири глави, заключение, списък на използваната литература, списък на съкращенията и декларация за оригиналност.

Използваната литература включва книги и статии (51 на кирилица и 159 на латиница), както и 30 доклада, изготвени от международни организации и тинк-танкове. Използвани са също официални документи (2 на кирилица и 7 на латиница), материали от печатни и електронни медии, както и информация от международни бази от данни и официални електронни страници на международни организации и на държавни институции на Китайската народна република.

1. Обща характеристика на дисертационния труд

В редица изследвания Китайската народна република се определя като възможна велика сила на ХХІ в.¹ или като държавата, чието развитие през следващите двадесет години ще оказва по-голямо влияние върху света от която и да е друга страна.² Обширната територия и огромният човешки ресурс сами по себе си правят трудно да се отрече важната роля на тази страна в международните отношения. Това, което обаче превръща Китай в значим фактор на съвременната международна сцена, е икономическият ръст във впечатляващи размери, протичащата модернизация на армията и все по-пълноценното включване на КНР в глобалните и регионални организации и механизми за сигурност. Това повишава изследователския интерес и изисква задълбочен анализ на вътрешнополитическите и социални промени в Китай, на перспективите за развитие на икономиката, модернизацията на въоръжените сили, както и на политиката на страната в регионален и глобален план.

Влиянието на протичащата трансформация на системата на международните отношения върху китайската политика за сигурност намира израз в стремежа на Китай за постигане на „мирен възход”,³ насочен към реализиране чрез мирни средства на основните цели на КНР – гарантиране на вътрешната стабилност, осигуряване на икономически просперитет, поддържане на националното единство. От тези цели се ръководи политиката на Пекин по въпросите на сигурността както във вътрешен, така и в регионален и глобален план.

От друга страна, китайският мирен възход оказва все по-силно влияние върху международната система и придава нова динамика на отношенията на КНР с другите водещи центрове на силата. През последните години САЩ адаптираха своя стратегически подход към баланса на силите в Азия, обявявайки т.нар. осева политика (политиката на ребалансиране). Променена бе и стратегическата линия на Китай в отношенията с Индия, които стават все по-активни и прагматични, оставяйки в миналото взаимното недоверие от времето на Студената война. Налице е задълбочаване на сътрудничество между Китай и Русия, които на този етап споделят сходни позиции по въпроси на международната сигурност, но редица предизвикателства в двустранния им диалог поставят под съмнение запазването на това партньорство в дългосрочен

¹ Виж. КИСИНДЖЪР, Х., „Политиката”, София, издателство „Труд”, 2002; DREYER T., “Chinese Foreign Policy”, *Wachman Center*, Vol. 12, No. 5, February 2007, available at <http://www.fpri.org> (last visited on December 25, 2013);

² „Global Trends 2025: A Transformed World”, report prepared by the *National Intelligence Council* (NIC), available at <http://www.dni.gov/nic> (last visited on January 12, 2010);

³ ZHENG, B., „China's "Peaceful Rise" to Great-Power Status”, *Foreign Affairs*, available at <http://www.foreignaffairs.com> (last visited on December 28, 2010);

план. Всичко това прави необходимо и ЕС да въведе промени в подхода си към Китай, Азиатско-Тихоокеанския регион и стратегическите си партньорства като цяло.

Анализът на китайската политика за сигурност е въпрос с нарастваща **актуалност и значение** и има за цел да даде отговор на фундаменталните потребности за познаването на тази политика, да подпомогне прогнозирането ѝ и очертаването на адекватна стратегия на ЕС и другите центрове на сила в съвременната система за управление на отношенията с Китай. Необходимостта от разработване на стратегия, разглеждаща по всеобхватен начин китайското развитие, се определя от това, че често действията на Китай в отделни области - икономическата, социалната, военна, екологична и т.н., се тълкуват изолирано едни от други и биват извадени извън общия контекст на стратегическите цели на Пекин. В някои случаи фрагментарният анализ на протичащите процеси в различните области, свързани със сигурността на Китай, обрисуват потенциални ситуации на открито напрежение с други центрове на сила⁴. Подобни тези не издържат проверката на времето, но отклоняват изследователското внимание от най-съществените стратегически външнополитически амбиции на Пекин, които в бъдеще ще имат значение в отношенията с ЕС.

Стратегическите цели на Китай (стабилност, икономически просперитет и национално единство) са свързани във външнополитически план с осигуряване на достъп до природни ресурси, пазари, инвестиционни възможности, контрол над важни транспортни коридори в различни региони – Близък Изток, Африка, Индийския и Тихия океан и др. Успешното реализиране на тези китайски амбиции би имало за последица редуциране на влиянието, което САЩ и ЕС имат в ключови зони в света – процес, който ще провокира желание за балансиране на китайската сила и необходимост от нови подходи и стратегии за това. От друга страна, политиката на мирно развитие, която Китай следва, прави възможно намирането от ЕС и САЩ на подходящи форми на ангажиране на Пекин в постигането на мир и сигурност в един свят на нарастваща взаимозависимост.

В настоящия дисертационен труд се защитава тезата, че стратегията на държавите от ЕС и на ЕС като цяло към Китай трябва да е насочена към сътрудничество, към генериране на конкретни взаимноизгодни партньорства в Азиатско-Тихоокеанския регион и по глобални въпроси, както и да бъде разположена в цялостния комплекс от стратегически партньорства на ЕС. По този начин в подхода на ЕС ще бъде адекватно отчетено, че основната цел на Китай, отразена в провежданата

⁴ Подобна възможност се разглежда от ХЪНТИНГТЪН, С., „Сблъсъкът на цивилизациите и преобразуването на световния ред”, София, издателство „Обсидиан”, 2005, стр. 312-344;

политика за сигурност, е гарантирането на вътрешна политическа и социална стабилност, постигането на икономически просперитет и поддържането на национално единство.

Китайският стремеж е реализирането на този комплекс от цели да позволи в средносрочен план да се придобият способности, които да позволят на КНР да се превърне във водеща регионална сила, способна ефективно да защити своите основни интереси. Недостатъчните на този етап способности на Китай и насочеността на политиката за сигурност основно към вътрешните ѝ аспекти са основните фактори, които дават основание китайската стратегия за поведение в международните отношения да се определи не като ревизионистична или агресивна, а като мирна и насочена към максимално оползотворяване на възможностите, които съществуват в настоящата международна среда.

Обект на дисертационния труд е системата на международните отношения, в която протича структурна трансформация, повлияна от динамиката в отношенията между основните центрове на сила, както и от процеси като глобализацията, предизвикваща промени в разбирането за сигурността като цяло. **Предметът** на изследване са последиците, които политиката за сигурност на Китай, като една от основните движещи сили на трансформацията на системата, предизвиква за Европейския съюз.

Целта на дисертационния труд е да обобщи резултатите от изследването на актуалната китайска политика за сигурност и как нейното развитие (основните концепции и конкретни проявления във вътрешен, регионален и глобален план) в условията на структурна трансформация на международната система се отразява върху отношенията между Китай и Европейския съюз.

Конкретните задачи, които си поставя дисертационният труд, са:

- очертаване на основните процеси в системата на международните отношения, които оказват влияние при формирането на политиката за сигурност на центрoвете на сила;

- сравнителен анализ на силата на основните актьори в системата, който точно да отразява реалното състояние и характера на протичащите процеси в международните отношения, включително по отношение на структура на системата на международните отношения и мястото на съвременен Китай в нея;

- изследване на тенденциите в развитието на китайската политика за сигурност и установяване по какъв начин целите, заложи в основните китайски концепции по

въпросите на сигурността, се прилагат във вътрешната, регионална и глобална политика на Пекин;

- изследване на последиците от провежданата от Китай политиката за интересите на други влиятелни центрове на силата с основно внимание към ЕС.

С оглед изпълнението на тези задачи е възприето широко разбиране за сигурността, като освен нейните военни и политически измерения са разгледани също и икономическите, социалните, екологичните ѝ аспекти. Промените в международната система имат комплексен характер и в различна степен се отразяват в отделните подсистеми, поради което само комплексното разглеждане на проблемите на сигурността би позволило по-ясното разкриване на взаимовръзката между трансформацията на системата и развитието на политиката за сигурност на един от основните актьори на международната сцена, какъвто е Китай.

Изпълнението на посочените по-горе цел и задачи се реализира като се търси отговор на основния въпрос - как ЕС трябва да реагира на развитието на китайската политика за сигурност в условията на трансформация на системата на международните отношения. В дисертационния труд се поставят и следните допълнителни въпроси, чието изясняване ще подпомогне в значителна степен намирането на отговор на главния въпрос:

- Налице ли е „вътрешно” или „външно” балансиране⁵ на структурно определената доминация на САЩ в международната система?
- Изградил ли е на настоящия етап Китай необходимия политически, военен и икономически потенциал, който да му позволи да претендира да бъде водещ център на сила в международните отношения?
- В каква степен Китай е постигнал характеристиките на регионална сила?
- Какви са основните концепции и цели на китайската политика за сигурност?
- Как протича процесът на модернизация на китайските въоръжени сили, включително развитието на военните доктрини, реформите в структурата, броя и обучението на въоръжените сили?
- Какви мерки се предприемат от Китай за противодействие на заплахите за страната от вътрешен, регионален и глобален характер?

⁵ Обособяването на „вътрешно” (увеличаване на собствения потенциал) и „външно” балансиране (чрез изграждане на съюзи с други държави) е предложено от WALTZ, K., (1979), цит. по ПАНТЕВ, П., „Международните преговори в областта на сигурността”, София, издателство „Софи-Р”, 2006 г., стр. 140;

➤ Какви са възможните сценарии за развитие на отношенията между САЩ, като доминиращ център на сила в съвременната система на международните отношения, и Китай, като страна с нарастващо влияние в регионален и глобален план?

➤ Налице ли е ясна китайска амбиция за участие в решаването на глобални проблеми или по-скоро включването в противодействието на тези предизвикателства се налага от обективни обстоятелства, свързани с гарантиране на разширяващите се интереси от политически, военен и икономически характер?

➤ Какви са съвременните и потенциалните предизвикателства за Европейския съюз от провежданата от Китай политика за сигурност и какви биха били ефективните потенциални мерки за противодействие?

➤ Какви са възможните стратегии, които ЕС да приложи, за да отговори на предизвикателствата в отношенията си с Китай по начин, допълнително засилващ конструктивното ангажиране на Пекин и насърчаващ политиката на мирен китайски възход?

С оглед осъществяване на всеобхватно разглеждане на всички изследователски въпроси и с цел да бъде аргументирано доказана представената по-горе теза изложението е структурирано в четири глави.

В първата глава внимание е отделено както на основните характеристики на водещите центрове на сила в глобалната система, така и на процесите в системата на международните отношения, оказващи влияние за промяна на разбирането за сила и сигурност в съвременния свят. В тази глава се анализират основни показатели на силата на водещите центрове в международните отношения и се очертава мястото на Китай в международната система на базата на комплексна съпоставка на отделните компоненти на силата на страната с тази на останалите влиятелни държави. Накратко са изложени китайските външнополитически концепции, чрез които Пекин обосновава своите позиции и развива двустранните си отношения с другите водещи държави.

Във втората глава е направен кратък исторически преглед на развитието на китайската политика за сигурност и са представени принципите, от които се ръководи тази политика. Внимание е отделено на няколко основни въпроса като процеса на вземане на решения, насоките на модернизиране на въоръжените сили, придобиването на нови военни способности, нарастващия военен бюджет, ядрената стратегия и др.

Политиката за сигурност на Китай, оформена в резултат на историческа еволюция и на трансформацията на международната система, намира конкретни проявления в противодействието и предотвратяването на заплахите за сигурността от

вътрешен, регионален и глобален характер. Третата глава има за задача конкретно-ситуационен анализ на тези заплахи и представяне на конкретните мерки, които се предприемат от ръководството на Китай, за преодоляването на вътрешните, регионалните и глобални предизвикателства пред страната. Специално внимание в анализа се отделя на настоящото състояние и перспективите за развитие на отношенията Китай-САЩ.

В четвърта глава се анализират последиците от китайския възход и политиката за сигурност на страната за влиянието и геополитическите позиции на ЕС в системата на международните отношения. Разглежда се историческото развитие на отношенията ЕС-Китай, предизвикателствата в това партньорство със стратегически характер, както и възможностите пред ЕС да разработи стратегия за бъдещето на тези отношения.

Възприетата **методология** на изследването включва системен и сравнителен анализ, прилаган с цел изясняване на съдържанието на структурните промени в международната система и проявленията на трансформацията на системата в глобален и регионален мащаб. Използването на системен подход позволява комплексното разглеждане на въпросите, свързани с развитието на политиката за сигурност на един от влиятелните актьори в съвременната международна система – Китай. За тази цел се прилага също и сравнителен подход, който да доведе до по-ясното очертаване на мястото на Китай в международната система на базата на комплексна съпоставка на отделните компоненти на силата на водещите държави. Прилага се също конкретно-ситуационен анализ - основно при изследването на заплахите за сигурността на Китай от вътрешен, регионален и глобален характер.

Приложени са също исторически методи за изследване на развитието на тази политика през последните около 65 години. Използвани са и методи на моделирането, с помощта на които е конструиран модел на китайската политика за сигурност, базиран на теоретични разработки по въпросите на сигурността.

Извършен е анализ на официални документи, академични публикации, статистически данни (предимно от международни изследователски центрове като Стокхолмския международен институт за изследване на мира – СИПРИ и др.), официални интернет страници на китайски институции и на международни организации, както и журналистически материали.

Причините за написването на този дисертационен труд са в пряка връзка както с актуалността ѝ, така и с недостатъчното отразяване на китайската политика за сигурност в българската литература, посветена на трансформацията на международната

система. Освен това, в чуждата литература проблемите пред сигурността на Китай по-рядко се разглеждат в тяхната многоаспектност и по-често от гледна точка на военно-политическите отношения. **Литературата по въпроса** за китайската политика за сигурност е богата на изследвания, посветени на отделни аспекти на китайското развитие. Сред по-важните публикации за китайския модернизационен процес могат да се посочат Nicholas Kristof, „The Rise of China” (1993) и Nirav Patel, “The strategic environment of US-Sino relations” (2006). Цялостен поглед към историческите процеси, довели до оформянето на съвременна китайска външна политика, е изследването на Abraham Denmark and Nirav Patel, “China’s arrival: A Strategic Framework for a Global Relationship” (2008).

Изследванията по въпросите на отбранителните аспекти на политиката за сигурност на Китай са малко, което се дължи най-вече на ограничената официална информация по този въпрос. Сред основните публикации по въпроса могат да се посочат David Lai, „Chinese military going global” (2009) и Donald Zagoria, “The Dynamics of Foreign-Policy Decision Making in China” (1997).

Важен принос към изследванията на китайската външнополитическа стратегия има трудът на George J. Gilboy and Eric Heginbotham “Chinese and Indian Strategic Behavior” (2012), в който са очертани основните подходи на Китай, сравнени с тези на Индия, по отношение на регионалната сигурност и развитието на въоръжените сили на страната.

Китайският експертен поглед към въпросите на военната модернизация и концептуалните основи на отбранителната политика е отразен от Nan Li, „New Developments in PLAs Operational Doctrine and Strategies” (2006) и в „Scanning the Horizon for 'New Historical Missions” (2010).

В литературата за Китай съществено място заема дебатът дали КНР ще продължи политиката си на мирно развитие или ще премине към конфронтационни форми на поведение. Едно от всеобхватните изследвания на основите на мирния възход на Китай е на David Kang, „Why China's Rise Will Be Peaceful: Hierarchy and Stability in East Asia”, (2004). Тезата за постепенното преориентиране на Китай към военни средства за постигане на външнополитически цели се застъпва в изследвания като това на Merri B. Uckert, “China as an economic and military superpower: a dangerous combination?” (1995).

В по-голяма част от литературата се застъпва тезата за управляемостта на китайския възход, като се аргументира виждането, че това дали Пекин ще избере мирните или военните средства за реализиране на своите цели в регионален и глобален

план до голяма степен зависи от политиката, която другите центрове на сила ще прилагат спрямо Китай. Така например в книгата си „За Китай” (2012) Хенри Кисинджър разработва идеята за конвергентността между стратегиите на САЩ и Китай. Близка като концепция е и тезата на Aaron L. Friedberg в „A Contest for Supremacy: China, America, and the Struggle for Mastery in Asia”(2011) за съвместното съдържане и ангажиране между Вашингтон и Пекин.

Едно от всеобхватните изследвания на външнополитическите дебати в самия Китай е на Zhu Liqun, “China`s Foreign Policy Debates” (2010). То показва, че една трета от проучените 1124 научни статии по международни отношения, публикувани през последните тридесет години в Китай, отразяват идеите на теорията на либерализма в международните отношения, докато поддръжниците на реализма са далеч по-малко. Освен това само през 2007 г. либералистките статии са 44, докато изследванията, базирани на реалистката концепция, са 33. Заключение от цялостното сравнение е, че преобладаващата либералистка теоретична тенденция отразява тенденцията на промяна на китайската политика от агресивно марксистко-маоистки стил (до 1990 г. статиите в тези идеологически рамки са преобладаващи) към политика, основана на насърчаването на сътрудничеството и мира. Една от значимите публикации в това отношение е на Yan Xuetong, “The Rise of China in Chinese Eyes” (2001). Друга разработка по отношение на визията на самия Китай за мястото му в системата на международните отношения е на Yong Deng “China`s Struggle for Status” (2008), в която се разглежда китайският стремеж към постигане на признание за ролята му в международните политически процеси и влиянието на тази амбиция върху отношенията на Пекин със САЩ, ЕС и Индия.

В прегледа на литературата по въпросите на отношенията ЕС-Китай прави впечатление наличието на сравнително малко публикации с аналитичен характер. В по-голяма част от изследванията се разглеждат предимно факти и исторически моменти от отношенията, без да се анализират основни актуални предизвикателства на диалога Брюксел-Пекин и без да се начертават конкретни препоръки и предложения за развитие на това партньорство, обявено от двете страни за стратегическо. Една от разработките, съдържащи критичен анализ на състоянието на отношенията ЕС-Китай, е на Frank Umbach, „The Legs of the Triangle -The EU-China Relations” (2008). Важен принос към изследването на стратегическите партньорства на ЕС и възможностите за превръщането им в ефективни инструменти на Общата външна политика и политика за сигурност има Обсерваторията за европейските стратегически партньорства (European

Strategic Partnerships Observatory), а сред по-важните ѝ публикации може да се посочи тази на Giovanni Grevi “Why EU strategic partnerships matter” (2012).

Сред трудовете, изследващи на въпросите на трансформацията на системата на международните отношения и прехода на сила в нея, могат да се посочат Charles A. Kupchan, “Power in Transition” (2001), в която е разработена концепция за мирната промяна на международния ред. Китайският експертен поглед по този въпрос е отразен от Feng Zhongping, „China’s new security perceptions and practice” (2010).

Сред значимите изследвания на български автори по въпроса за структурните трансформации в съвременната система на международните отношения са тези на Пламен Пантев, „Международните преговори в областта на сигурността” (2006) и „Центрове на сила в международните отношения и проблемът за поляритета през XXI век” (2014). От българската литература за Китай може да се посочи книгата на Борислав Найденов, „Модерен Китай в зората на новия век” (2001), в която се разглеждат различни аспекти от китайската вътрешна и външна политика с акцент върху икономическите трансформации в страната.

Основните **приноси** на настоящия дисертационен труд могат да се обобщат както следва:

- всеобхватно изследване на китайската политика за сигурност, включващо не само военно-политическите аспекти, но и икономически, социални и др.;
- създаване на модел на китайската политика за сигурност, отразяващ основните три обекта на тази политика (стабилност, развитие, единство), средствата, чрез които се осъществява (мирен възход, мирно съвместно съществуване, прагматизъм), и неопределеността на бъдещето, зависеща от процеса на трансформация на международната система;
- прогнозиране на развитието на отношенията на Китай с доминиращия център на сила в международните отношения – САЩ, включително като се описват сценарии за тези отношения и се разглеждат варианти за тяхното управление;
- изследване на отношенията ЕС-Китай не само през призмата на двустранния им дневен ред, а най-вече чрез поставянето им в по-широкия контекст на стратегическите партньорства на ЕС и на необходимостта от цялостна стратегия на Съюза към Азиатско-тихоокеанския регион, включваща и политически елементи;
- формулиране на конкретни препоръки за развитието на политиката на ЕС към Китай с оглед по-ефективното реализиране на целите на Съюза в двустранен план (ЕС-

Китай), регионален (Азиатско-Тихоокеански регион), на глобално ниво (управление на целия набор от стратегически партньорства);

- формулиране на препоръки към българската външна политика за задълбочаване на сътрудничеството с Китай, ангажиране в по-широк кръг страни от Азиатско-Тихоокеанския регион и допринасяне, съобразно възможностите на България като малка страна, към повишаване на ролята на ЕС в Азия и към управлението на стратегическите партньорства.

2. Съдържание на дисертационния труд

Глава 1: Политиката за сигурност в съвременния свят – влиянието на глобализацията и центросиловата конфигурация

В изложението на настоящата глава е възприет подход на изследване, насочен към анализ на международната система от две основни перспективи⁶ – (1) т. нар. макроперспектива, чийто познавателно-обяснителен потенциал е насочен не към актьорите, а към процесите в самата система; (2) т. нар. микроперспектива на анализ на международната система, т.е. външната политика на водещите центрове на силата с фокус върху политиката за сигурност и факторите от външната среда, от които тя зависи.

1.1. Промените в системата на международните отношения след края на Студената война (влиянието на глобализацията)

Преди да се пристъпи към анализ на центросиловата конфигурация на глобално ниво, е необходимо да бъде разгледано влиянието на съществени глобални фактори и процеси, които през следващите десетилетия могат да окажат съществено влияние върху баланса на силите.

През последните две десетилетия системата на международните отношения все повече се влияе от процеси, които се коренят в периода на Студената война, а и преди това, но вече достигат необходимата степен на зрялост, за да придобият системно значение. Става дума например за явленията глобализация, регионализация, интеграция. Във връзка с тези взаимодействия бавно, но осезаемо се изменя и морфологията на системата. Дори да не приемем, че отслабва позицията на държавата като основен субект на международните отношения, изместена например от международните организации, неформалните групи, интеграционните общности или транснационалните корпорации, то би следвало поне да допуснем, че се изменят формите и инструментите, чрез които държавите участват в международните отношения. По тази причина разглеждането на влиянието на глобалните тенденции (демографските промени и миграционните потоци, климатичните промени, реконфигуриране на световната икономическа сила, технологичното развитие, асиметрични заплахи⁷ и нови предизвикателства за сигурността) върху политиката за

⁶ Подходът на обособяване на микро- и макрониво на анализ е разработен в настоящия дисертационен труд въз основа на системния подход на анализ и стъпва на теоретични разработки, предлагащи сходни модели и нива на анализ – виж CLARKE, M. and WHITE, B., “Understanding Foreign Policy. The Foreign Policy System Approach”, Edward Elgar Publishing, 1989, p. 5.

сигурност е възприето като една от съществените изходни точки за анализа на промените в международната система след края на Студената война.

1.2. Промените в системата на международните отношения след края на Студената война (анализ на центросиловата конфигурация)

В този раздел от дисертационния труд е анализирана трансформацията на съвременната международна система и въздействието върху глобалната система на няколко основни процеса: 1) запазването на водещата позиция на САЩ като най-влиятелен център на силата; 2) появата на нови изразтваци сили в Азия – Китай и Индия и в Латинска Америка – Бразилия; 3) засилването на интеграционните процеси в ЕС, съпътствани от редица трудности и от все още ненапълно оформен консенсус относно кръга на общи външнополитически стратегически цели на Съюза; 4) все по-видим стремеж на Русия за възвръщане на позициите си на значим център на сила; 5) повишаване на значението на държави, причислявани към групата на т.нар „средни сили” – Южна Корея, Австралия, Мексико и др.

Направеното в дисертационния труд сравнение на военните, икономически, научно-технологичните възможности и културно-социалната привлекателност на САЩ с тези на останалите центрове на сила в системата на международните отношения показва, че Китай или другите новоизрастващи сили не предприемат опити за „вътрешно” балансиране (увеличаване на собствения си потенциал) на американската доминация. Нещо повече, става видно, че дори постигането на числовите стойности на основните показатели на мощта на САЩ е необходимо, но недостатъчно условие Китай или друг новоизрастващ център да бъде равностоен конкурент на Вашингтон. Ако иска да бъде доминираща държава в международните отношения, Китай ще трябва да преодолее редица структурни предимства на американската сила – превъзходство в способностите за бързо разгръщане на сила, поддържане на система от съюзи с ключови държави по цялото земно кълбо, разполагане на военни бази в ключови региони, контрол над голяма част от стратегическите ресурси на планетата, контрол над стратегическите транспортни морски коридори в Индийския океан и в Тихия океан.

В дисертационния труд е направен и изводът, че през последните двадесет години в системата на международните отношения не се формира група от държави, които да предприемат реални действия на „външно” балансиране (чрез изграждане на съюзи с други държави) спрямо американската доминация. По-конкретно са разгледани форматите БРИКС (Бразилия, Русия, Индия, Китай и ЮАР) и БИЮА (Бразилия, Индия

и ЮАР), като анализът установява, че една от основните причини, поради която тези формати не притежават необходимия потенциал да се трансформират в съюзи, оспорващи доминиращата роля на САЩ, е различната география на външнополитическите приоритети - тези на Русия включват ОНД и Европа; на Китай - Азиатско-Тихоокеанския регион и Централна Азия; интересите на Индия са свързани с т. нар. *неспокойна периферия*⁷ - Южна Азия и съседните страни, а тези на Бразилия – основно със Западното полукълбо.

1.3. Политиката за сигурност в съвременния свят – влиянието на глобализацията и центросиловата конфигурация

Една от съществените тенденции в системата на международни отношения е свързана с нейното динамично реструктуриране в условията на продължаващ процес на глобализация. Предизвикателствата на глобализацията и свързаните с нея политически, икономически и миграционни тенденции и т. нар. нови заплахи за сигурността се отчитат в процеса на оформяне и провеждане на политиката за сигурност на всяка държава, особено на тези държави, имащи водещо значение в международната система.

Многоизмерният характер на политиката за сигурност, наложен от взаимосвързаността на разнолики, но общи заплахи, води до друга качествена промяна в процеса на формулиране и прилагане на концептуалните виждания за политиката за сигурност, а именно – поставяне на акцент върху по-усложнените съвместни партньорски реакции, „разработвани в координация с останалите държави с цел максимизиране на взаимната, а не на едностранната сигурност”⁸.

Търсенето на съвместни партньорски действия и участие в международни организации не означава обаче, че в съвременната международна система не съществува борба за власт, нито че политиката за сигурност е изместила своето внимание от силата като един от съществените и влияещи фактори. Всъщност водещите държави продължават да изграждат многоизмерни силови способности, с които да се съревновават и да се стремят към поддържането или постепенното трансформиране на настоящата глобална архитектура, като основното поле на конкуренция между водещите центрове на сила съвсем не е военната област, а науката

⁷ АСТИЛ, Д. „Неспокойната периферия: Индия трябва да помага повече на съседите си”, в „Светът през 2008 г.”, The Economist (българска секция), декември 2007 г, стр. 127;

⁸ ПАНТЕВ, П., цит. съч., стр. 43

и технологиите, икономиката и нейното енергийно обезпечаване, включително добива и транспортирането на ресурси.

Наличието на общи глобални заплахи, създаващи необходимост от съвместни действия, не би могло да предотврати или да заличи стремежа на държавите към повече влияние и сила, но изпълнява функциите на рамка или гранична област, отвъд която държавите не са склонни да преминат в търсене на максимални изгоди за своята сигурност за сметка на останалите актьори.

За периода след Студената война е характерно широкото дискутиране на мястото и ролята на силата в концепцията за сигурността.⁹ В съвременните условия и предвид подчертаната неколнократно тенденция към търсене на партньорства и съгласувани реакции на заплахите, силата едва ли може да бъде определена само от гледна точка на притежаваните ресурси (материални, човешки, духовни) или на базата само на способността на държавите да мобилизират националните ресурси за постигане на политически цели на международната сцена. Способността да се контролира крайният резултат се превръща в най-съществен ориентир за оценка на силата в условията на запазваща се конкуренция между силовите центрове, ограничена от необходимостта от съвместни действия за преодоляване на глобални заплахи.

На тази основа е направен извод, че в периода след края на Студената война протичащите процеси в трансформиращата се система на международните отношения налагат на държавите да изграждат своите политики за сигурност при отчитане на две основни концептуални линии: на микросистемно ниво – центросиловата конфигурация, която позволява да се идентифицират онези държави, които притежават силови способности да конструират или поддържат формиращата се глобална архитектура; на макросистемно ниво - способността за формирането на партньорски реакции на глобалните предизвикателствата за сигурността, т.е. способността на водещите центрове на сила да си сътрудничат в противодействието на глобалните заплахи за сигурността.

Именно тези две концептуални линии се отчитат от центровете на сила в съвременната система на международните отношения при формиране на политиката им за сигурност и очертаване на генералните линии на отношенията помежду им.

⁹ ПАНТЕВ, П., цит. съч., стр. 39

Глава 2: Китайската политика за сигурност

2.1. Кратък исторически преглед

Китайският възход оказва значително влияние върху международната система, в която през последните 200 г. ключова роля са имали държави, разположени в Европа и Северна Америка. За да се оцени променената ролята на Китай в света, е достатъчно да се сравнят последните тридесет години на развитие на КНР с периода на управлението на Мао Дзедун. При „Великия кормчия” значението на страната в международната политика се свежда основно до нейните размери (четвърта по големина на територията и първа по брой на населението), революционната маоистка идеология, разпростираща влиянието си в съседни държави и частично в Африка, и най-вече до факта, че през 70-те години на ХХ-ти в. Пекин е третият връх в триъгълната дипломация „Никсинджър”, което позволява на Китай да играе балансиращата роля между Вашингтон и Москва. От друга страна, слабото развитие на икономиката, неуспехите на политическите и икономически кампании (Големият скок напред – 1959; Културната революция 1966-1976) и лошо екипираната армия са сред факторите, намаляващи значително тежестта на маоистки Китай в световната и регионална политика.

След 1979 г. китайската политика и икономика се характеризират с дълбоки и всеобхватни промени. С идването на власт на Дън Сяопин в КНР започват преобразования, известни като Четирите модернизации (на индустрията, на технологиите, на земеделието и на отбраната), в резултат на което през последните три десетилетия се постигна впечатляващ икономически растеж.

Днес Китай печели уважение и влияние не чрез идеология, а с икономически средства и безспорно вече притежава характеристиките на център на сила в международните отношения – нарастващо политическо влияние, увеличаваща се тежест в международните финансови институции, подобряващи се военни способности. Най-значимият фактор за нарастването на китайската сила обаче е продължителният растеж на китайската икономика, който създава перспективи пред страната да се изгради като една от водещите държави в международната система. В допълнение трябва да се посочи, че Китай е постоянен член на Съвета за сигурност на ООН и ядрена сила.

2.2. Основни концепции

Дебатите за съдържанието на китайската политика за сигурност е и дебат за ролята на Китайската комунистическа партия (ККП) в модерен Китай и в този смисъл

партията се изправя пред задачата да внесе нови съдържателни елементи в управлението на социалните и икономическите процеси, без да засяга устоите на своята власт. Това до голяма степен обяснява появата на „хибридни концепции“ за развитие на политическото представителство („теорията на трите представителства“), за социалните отношения („ККП като противовес на обществения хаос“), за развитието на икономиката („държавен капитализъм“ или „капитализъм с китайски характеристики“).

Обвързаността между икономическия напредък и политическата устойчивост в Китай често се определя като „базисна сделка“.¹⁰ Съдържанието ѝ се заключава в следното – държавният капитализъм ще гарантира икономически растеж, от който ще се ползва цялото китайско население, докато комунистическата партия ще запази абсолютната политическа власт. В основата на базисната сделка стои разбирането, че „демократичен Китай не би могъл да оцелее в условията на глобални икономически взаимодействия, тъй като няма да е подготвен да устои на процесите, протичащи в свободната пазарна система“.¹¹ Базисната сделка създава отношение между политика и икономика в Китай, което води до появата на т. нар. капитализъм с китайски характеристики - съчетание между демократичен капитализъм (създаващ условия за натрупване на богатства в обществото) и автократичния социализъм (даващ възможност за осъществяване на строг контрол над обществените процеси).

Вътрешната стабилност не е свързана обаче единствено със запазването на политическия контрол от ККП, а по-скоро с поддържането на устойчив икономически растеж, даващ възможност все по-широк кръг от населението да се ползва от благата на икономическия просперитет на страната.

Желанието на ръководството на ККП да се съсредоточи предимно върху вътрешните проблеми на страната, свързани с икономическото развитие определя до голяма степен запазването на основните принципи в политиката за сигурност, отнасящи се до въпроси като териториалната цялост, Тайван, Тибет и Синдзян. Политиката по тези въпроси остава, както преди, подчинена на една водеща цел – националното единство, „определено като запазване на китайския етнос и териториални очертания на държавата от средата на XIX в., от когато датират първите сериозни сблъсъци със западните държави“.¹²

¹⁰ FOROONA, R., “Why China works? Inside the command-capitalism model that will outrun all rivals”, *Newsweek*, January 2009, available at www.newsweek.com (last visited on October 4, 2010);

¹¹ Ibid.

¹² WANG KE-WEN, “Modern China, An Encyclopedia of History, Culture, and Nationalism”, Garland Publishing, Inc., New York and London, 1998, p. 249;

Идеята за националното единство, съчетаваща в себе си модерния китайски национализъм и пълния контрол над цялата територия на страната, намира най-пълнен израз във формулата „една държава, две системи”, позволяваща съществуването на две системи (социалистическа и капиталистическа) под единен китайски суверенитет. От друга страна, принципът „една държава-две системи” е вместен напълно в цялостната идея за националното единство, допълвайки политиката „един Китай”, според която територията на КНР е неделима (т.е. не се допуска отделяне на части от нея - Тибет и Синдзян) и към нея принадлежат Тайван, Макао и Хонг Конг.

В отговор на нарастващите притеснения за преобразуването на икономическата мощ в агресивна военна политика в началото на XXI в. китайските ръководители възприемат концепцията за т. нар. мирен възход като нова ръководна линия и стратегически избор на Китай за развитие през следващите десетилетия.¹³ Като цяло политиката на мирен възход се основава на стремежа за вътрешно развитие и стабилност, които да се гарантират от устойчив икономически растеж. Това отразява и цялостната насока на политиката за сигурност на страната – развитие на икономическата сила, която да се превърне в основа на социалния и технологическия прогрес и военната модернизация. Чрез политиката си на мирен възход Китай се стреми да даде сигнал, че ще управлява своето развитие по начин, който позволява да се предотвратят конфликти, подобни на тези, произтекли от бързото развитие на Германия в началото на XX век или на имперска Япония през 30-те години на миналия век. Мирният възход е опит да се стимулира допълнително икономическият растеж и да се увеличава китайско дипломатическо присъствие по света, „като с всички държави се поддържат отношения, основани на мира”.¹⁴ Основната цел на политиката на мирния възход е отхвърляне на представата за „китайската заплаха” и изграждане на регионална среда на сигурност, благоприятстваща китайските интереси.

Китай заявява стремеж за изграждане на регионална среда на сигурност, благоприятстваща китайското мирно развитие и се обявява за поддържане на военни контакти с останалите държави на базата на петте принципа на мирното съвместно съществуване (зачитане на суверенитета и териториалната цялост на държавите; взаимно ненападение; ненамеса във вътрешните работи на държавите; равенство и взаимна изгода; мирно съвместно съществуване).

¹³ BANG QUAN ZHENG, “A Rising China & Catalyst for Chinese Military Modernization” in SUJIAN GUO, „China’s Peaceful Rise in the 21st Century”, Ashgate Publishing House, 2006, p. 195

¹⁴ KANG, D., „Why China’s Rise Will Be Peaceful: Hierarchy and Stability in East Asia”, Walter H. Shorenstein Asia-Pacific Research Center, available at <http://aparc.stanford.edu> (last visited on November 20, 2010);

Отраженията на придържането към мирното съвместно съществуване се наблюдават в политиката на Китай в многостранни форуми и организации по въпросите на международната сигурност. Така например китайската страна винаги се придържа към разбирането, че една военна операция в трета страна е легитимна само ако приемащата страна е изразила съгласие и Съветът за сигурност на ООН е взел решение за провеждането ѝ. Този стил на поведение потвърждава китайското придържане към традиционното разбиране за националния суверенитет, съгласно което възможностите на външни субекти да влияят върху вътрешнодържавната политика трябва да са силно ограничени.

2.3. Отбранителна политика на КНР

Отбранителната политика на страната във все по-голяма степен отчита разширяващите се интереси на Китай и все по-често бива поставяна в услуга на китайските икономически интереси, изграждането на ефективна база за развитие и подобряване на позициите на страната в регионалните подсистеми на международните отношения в азиатския континент и на глобално равнище. Така например на Китайската народноосвободителна армия (КНОА) се възлагат задачи от пряко значение за икономическия просперитет – гарантиране на критичната инфраструктура и транспортирането на енергийните доставки.

Едно от основните проявления на разработването на отбранителната политика за защита на нарастващите интереси на Китай са т. нар. нови исторически мисии. В техния обхват попадат четири категории задачи: (1) осигуряване на основните гаранции, че ККП ще продължи да консолидира и заздравява властовата си позиция; (2) запазване на стратегическите възможности за национално развитие; (3) осигуряване на значителна военностратегическа подкрепа за защита на националните интереси; (4) изграждане на Китай като страна с важна роля в запазването на световния мир и насърчаването на общото развитие. Всъщност „новите исторически мисии” затвърждава традиционния фокус върху защитата на мястото на ККП в политическия живот и на суверенитета на страната, като прибавя към това нови задачи, свързани с нарастващата роля на Китай в международните отношения.

Една от основните насоки на развитие на политиката за сигурност на страната е модернизирването на въоръжените сили. Военната модернизация обхваща всички видове и родове войски, като с оглед новите задачи на защита на китайските търговски

и енергийни интереси извън територията на страната, приоритет имат военноморските, военновъздушните и стратегическите ракетни сили.

Вероятно през следващите години Китай ще продължи да влага в изграждането на електронни и кибер способности, както и в нови системи за въздушна отбрана, следващо поколение ракети и подводници, стратегически ядрени технологии и др.¹⁵ Крайната цел на реализирането на подобна програма е да бъде намалена драстично разликата във военните способности на Китай и тези на основните военни сили в света. Тази цел обаче, както се посочва във всички бели книги за отбраната на страната, ще е съобразена с по-широките икономически приоритети, което означава, че военната модернизация не е водещ приоритет, а по-скоро част от цялостния модернизационен процес, в който основно внимание се обръща на икономическия просперитет.

2.4. Ядрената стратегия на Китай

Китайската ядрена стратегия остава непроменена в основните си линии в периода след края на Студената война и продължава да бъде фокусирана върху три главни аспекта – отказ от първи ядрен удар, поддържане на ограничени ядрени сили и подкрепа за пълното ядрено разоръжаване.¹⁶

Китай разглежда **ядреното разоръжаване** като важен въпрос, но има различия с останалите официални ядрени сили по въпроса за принципа, който следва да се прилага при съкращаване на ядрените оръжия. Пекин счита, че Русия и САЩ трябва да намалят броя на стратегическите си ядрени оръжия до нива, съизмерими с тези на Китай.¹⁷ Освен това КНР не желае да ограничава своите ракети със среден и малък обсег, тъй като те биха могли да бъдат използвани срещу Тайван. Китай се противопоставя на разполагането на ядрени оръжия в Космоса и счита, че съществуващите към момента многостранни споразумения в тази област не създават достатъчно гаранции за недопускане на ядрена надпревара в космическото пространство.¹⁸

В сравнение с другите ядрени държави китайските сили имат ниска готовност, като причината е свързана с техническите несъвършенства на ракетноядрени им потенциал. Ракетите са с малка точност, а предстартовата им подготовка заема

¹⁵ „Military Power of the People’s Republic of China 2006”, Annual Report Issued by the Office of the Secretary of Defense, 2006;

¹⁶ “Opening the Debate on US-China Nuclear Relations”, Report prepared by the World Security Institute China Program, available at www.wsichina.org (last visited on January 22, 2011);

¹⁷ ЛУКИН, А., „Российско-Китайские отношения: Неослаблять усилий”, „Международный жизни”, к. 11, 2009 г., стр. 34-45;

¹⁸ FENG ZHONGPING, „China’s new security perceptions and practice”, European Union Institute for Security Studies, available at <http://www.iss.europa.eu> (last visited on January 22, 2011);

значително време. Поради това, дори модернизирани през 80-те години, те могат да се използват само за отговор, но не и за нанасяне на изпреварващ удар.¹⁹ Китай чувствително изостава в сравнение със стратегическата триада (междуконтинентални балистични ракети, пренасяни от подводници ракети и тежки бомбардировачи), с която САЩ разполагат.

2.5. Политиката на Китай в областта на културата и образованието като елемент на политиката за сигурност

Организирането на Олимпийските игри през 2008 г. в Пекин и на Експо 2010 в Шанхай са сред проявите, които доказват желанието на Китай да се утвърди като световен център, привличащ не само със своите икономически успехи, но и с култура, спорт, архитектура.

Опитът на страната в политиката на изграждане на положителен образ не е малък, доколкото ККП има традиции в областта на „външната пропаганда“.²⁰ В периода от 1949 г. до края на 70-те години на XX в. пропагандата има ограничен географски обхват - предимно социалистическите страни и африкански държави, в които се счита, че маоизмът може да намери последователи. Тя става по-активна след разрива със СССР, когато Пекин възприема линия на пропагандиране на маоизма и търсене на съюзници срещу Москва. Съдържанието на пропагандните материали и действия е изключително идеологическо.²¹

В периода непосредствено след началото на „икономическото отваряне“ китайската пропаганда разширява своя географски обхват, насочва се и към държави от т.нар. западен свят, променя се постепенно и съдържанието на материалите от изключително идеологическо към по-икономически ориентирано. В началото на новия век китайската публична дипломация е изправена пред ново предизвикателство – да неутрализира страховете от „китайската заплаха“. Това означава съчетаване на традиционния фокус на икономическите успехи с този на културата на хилядолетната страна. За тази цел се пренасочват средства към създаването на многоезични

¹⁹ ГЕРГИНОВ, Г., „Въоръжените сили на Китай“, *Pan.bg*, портал за политика, армия и национална сигурност, достъпно на pan.bg/view_article-6-1186-Vyoryzhenite-sili-na-Kitaj.html (последно посетен на 3 януари 2011 г.);

²⁰ HOCKING, B., “Rethinking the ‘New’ Public Diplomacy,” in MELISSEN J., “The New Public Diplomacy - Soft Power in International Relations”, Palgrave Macmillan, London, 2005, p. 28-41.

²¹ CULL N. and HOWELLS R., “Broadcasting and Politics: Chinese television in the Mao Era, 1958–1976”, *Historical Journal of Film, Radio and Television*, Volume 17, Issue 4, 1997, 437-443.

телевизионни програми, сателитни телевизионни канали, организирането на изложби по света, образователен обмен и т.н. По този начин днес меката сила се разглежда от Пекин като дългосрочна стратегическа политика за изграждане на влияние.

2.6. Процес на вземане на решения по въпросите на сигурността

ККП има контрол върху целия процес на вземане на решения по въпросите на сигурността. Като цяло процесът на формиране на решение в ККП, включително и по въпроси на сигурността, е силно централизиран.²² Това дава възможност за **бързото привеждане на решенията в конкретни дела**. Процесът на вземане на решение е концентриран в ръцете на партийния елит, като местните структури на ККП имат ограничено влияние. Същевременно ролята на партийния лидер в днешен Китай е ограничена чувствително и личните качества на ръководителя вече не са от толкова голямо значение, както по времето на Мао Дзедун или Дън Сяопин. На практика лидерството в Политбюро е колективно и никой, дори генералният секретар, няма абсолютна власт. Наличието на фракции вътре в самата партия изисква решенията да се взимат с консенсус.

Начинът на предаване на ръководството на ККП от едно на друго поколение също ограничава „свободата“ на еднолични действия на лидера на партията. Като цяло „установяването на контрол от ново поколение лидери върху административния процес и върху решенията по съществени въпроси отнема известно време и е предхождано от период на вътрешнофракционни борби.”²³

Военните среди играят сравнително малка роля при определянето на политиката за сигурност на Китай, като по ключовите въпроси със стратегическо значение цивилните ръководители имат безспорното право да вземат крайното решение.²⁴

Третата пленарна сесия на 18-тия Централен комитет на ККП през ноември 2013 г. прие решения, отчитащи непрекъснато разширяващите се икономически интереси на Китай в света, повишаващи външнополитическа активност на страната. Създаването на специален Комитет за ръководство на всеобхватната реформа на страната и на **Национален комитет по въпросите на сигурността** са стъпки, целящи да отговорят на промените, настъпващи в китайската вътрешна политика и в позиционирането на

²² JEAN-PIERRE CABESTAN, “China’s Foreign- and Security-policy Decision-making Processes under Hu Jintao”, *Journal of Current Chinese Affairs*, German Institute of Global and Area Studies, available at www.CurrentChineseAffairs.org (last visited on November 20, 2010).

²³ MARTI, M., “China’s leadership transition: Implications for America”, *China Brief*, Volume: 1 Issue: 7, available at <http://www.jamestown.org/programs/chinabrief/single/> (last visited on January 6, 2012).

²⁴ LI MINGJIANG, “Domestic sources of China’s Soft Power Approach”, *China Security*, Vol. 5 No. 2, 2009, available at <http://www.chinasecurity.us/pdfs/limingjiang.pdf> (last visited on January 6, 2013).

страната в международните отношения. Учредяването на национален комитет по сигурността е много повече от обикновена институционална реформа, то е по-скоро резултат от преценка на стратегическите предизвикателства, произтичащи от средата на сигурност (вътрешна и международна) и все по-голямата роля на Китай като фактор в международните отношения.

Анализът на процеса на вземане на решения във военната област разкрива силното влияние на идеологическите характеристики на политиката за сигурност на Китай върху модела на **гражданско-военните отношения**. В най-общ план може да се посочи, че е налице цивилен контрол над сектора на сигурност и ограничаване на влиянието на военните среди до експертни предложения и препоръки, като решенията се взимат от политическото ръководство. Най-съществената характеристика на гражданско-военните отношения в Китай е пълният и ненарушим монопол на ККП върху процеса на вземане на решения от военен характер, осъществяван без контрол от страна на неправителствения сектор.

През последните години в процеса на вземане на решения по въпросите на сигурността нараства и ролята на министерството на търговията, което отговаря за икономическите отношения на КНР и управлява китайските програми за предоставяне на средства на развиващите се държави. Извеждането на преден план на политиката на мирния възход засили и ролята на Министерството на образованието при оформяне на решенията по специфични въпроси на политиката за сигурност.

2.7. Основни проблеми при реализирането на политиката за сигурност

Комунистическата идеология постепенно губи своята роля в Китай на социално мотивиращ фактор, поради което ККП се стреми да запази контрола над управлението на страната чрез ангажименти за продължаване на икономическия възход на страната, което се представя като гаранция за социална и икономическа стабилност и за поддържане на единството на Китай.

Основните предизвикателства пред реализирането на политиката за сигурност в икономическото ѝ измерение са свързани с продължаването на модернизационния процес, започнал от много ниска база, както и с недостатъчността на енергийните ресурси на страната. Наред с това бързото развитие на икономиката, нарастването на енергийните потребности и недостатъчното ниво на модернизация поражда проблеми за сигурността от екологичен характер, а на този етап Китай не разполага с достатъчно технологии за решаване на проблема.

Свързани с проблемите пред сигурността на КНР са сепаратистките тенденции в Тибет и Синдзян, в които е налице етническа разнородност, а мюсюлманите - уигури са подложени на влиянието на радикалния ислям в Централна Азия, което предполага повишаване на заплахата от бъдещи терористични актове. Единството на страната обаче вече не е поставено под заплахата само от отцепване на отделни територии, а и от икономическото неравенство между проспериращите крайбрежни райони и вътрешните бедни области.

От гледна точка на военния фактор КНОА не притежава две основни стратегически способности, характерни за армиите на страни, заемали или заемащи доминираща роля в системата на международните отношения – най-висок клас технологично военно оборудване и способности за разполагане на сили на далечни разстояния за кратко време. На този етап Китай не би могъл да разгърне бързо военновъздушни или военноморски сили при необходимост от защита на стратегически морски транспортни коридори в Индийския и Тихия океан. В наши дни продължава да е необходимо още време за военните стратегии на КНОА за разработване на цялостна стратегия за придобиване на способности за разгръщане на сила, за логистична стратегия и за изграждане на необходимата командна верига за ръководство на подобно разполагане.

Китай изостава сериозно спрямо САЩ по отношение на внедряването на нови военни технологии. „Революцията с китайски характеристика във военното дело” безспорно доведе до значително повишаване на нивото на военна модернизация на КНОА, но за момента „китайските въоръжени сили продължават да не разполагат с модерен военнопromишлен комплекс, способен да създаде военновъздушни подобрения, високотехнологична електроника или технологии с военнокосмическо предназначение”.²⁵

За момента Китай значително изостава от САЩ в областта на финансовите ресурси, технологичните възможности и военноотбранителните способности, което определя и по-ниската военна ефективност на КНОА в сравнение с американските въоръжени сили.

Необходимо е да се подчертае, че към момента съревнованието със САЩ във военната област не е заявявано като цел на политиката за сигурност на Китай. Подобна

²⁵ LAYNE, CH., „China’s Role in American Grand Strategy: Partner, Regional Power, or Great Power Rival?”, Asia-Pacific Center for Security Studies, available at <http://www.apcss.org/Publications/Edited%20Volumes/RegionalFinal%20chapters/Chapter5Layne.pdf> (last visited on December 14, 2010);

цел би насочила ресурсите на китайската държава към конкуренция (военна, икономическа и т.н.) с много по-силен на този етап съперник, което би се отразило негативно на постигането на други приоритетни цели от гледна точка на икономическото и социалното развитие, предвид необходимостта от значително финансиране на военния сектор. Подобно китайско поведение би имало като краен резултат задълбочаване, а не премахване на силовите различия между КНР и САЩ.

Друга потенциална опасност за Китай от една надпревара във въоръженията със САЩ е влошаване на регионалната среда за сигурност, тъй като опити на Пекин бързо да достигне американските нива на въоръжение и информатизиране на военните сили ще отключи процес на противодействие от страна на регионалните съперници на Китай като Япония и Индия.

Ако Пекин обаче не успее да демонстрира достатъчно ясно мирни намерения, то може да се очаква, че политиката за сигурност ще се изправи пред един сериозен проблем – създаването на регионални съюзи или оси между другите водещи държави (Индия, Япония) срещу Китай.

Въпреки икономическия си възход на настоящия етап Китай не е изградил необходимия военен, политически и технологичен потенциал, който да му позволи да претендира да бъде водещ център на сила в глобален мащаб. Основната цел на ръководството на страната е в средносрочен план Китай да се превърне във водеща регионална сила, решила вътрешните си проблеми и изградила способности ефективно да защитава своите основни интереси.

Глава 3: Китайската политика за сигурност – ситуационен анализ

3.1. Вътрешни аспекти

Конкретно-ситуационният анализ в тази глава показва, че основните цели в политиката за сигурност на Китай във вътрешен план са: **стабилност** - да се гарантира политическият монопол на Китайската комунистическа партия (ККП); **просперитет** - да се поддържа високият икономически ръст и да се гарантират социални придобивки за населението; **единство** - да се запази териториалната цялост на страната, като се реализира политиката на „един Китай”. Тези три цели формират своеобразна триада, тъй като са взаимосвързани - оставането на власт на ККП се аргументира с това, че засега само еднопартийното управление е гарант за просперитет, възраждане на историческото величие на страната и поддържане на териториалната ѝ цялост, а от друга страна, здравината на социалната опора на режима ще зависи от способността му

да гарантира разширяващ се достъп до социалните и икономически блага от просперитета, както и от това дали комунистическата власт ще е способна да защити интересите на Китай в Тайван, Южнокитайско и Жълто море.

3.2. Регионални аспекти

Осъществяването на основополагащите цели на политиката на Китай – запазването на стабилността, икономическия просперитет и националното единство, определя като приоритетна задача във външната политика поддържането на мирни и **прагматични отношения с другите центрове на сила** в международните отношения. Регионалната среда обаче поставя пред китайската политика редица предизвикателства, имащи исторически и икономически характер или породени от погранични спорове и амбиции за постигане на регионално превъзходство.

В **Североизточна Азия** Пекин трябва да решава няколко стратегически задачи - проблемите около денуклеризацията на разделения Корейски полуостров, противодействието на японските амбиции, засилени от голямото военно присъствие на САЩ в региона, и др. Най-сериозното предизвикателство за всички страни от региона остава Севернокорейската ядрена програма.

Китайската регионална политика се сблъсква със сложна конфигурация на отношения и в **Югоизточна Азия (ЮОИА)**. Амбициите и на държавите от региона, обединени в АСЕАН, също са фактор, който трябва да се отчита, особено в контекста на спора за суверенитета над острови в Южнокитайско море, който предопределя сложността на отношенията между Индонезия, Филипините, Малайзия и Виетнам, от една страна, и Китай – от друга. Дълго време Пекин се опитва в политическите и икономическите си отношения със страните от региона да води политика, отдаваща предпочитания на преговорите и договорките с отделните държави, вместо да търси взаимодействие с АСЕАН като цяло. Постепенно обаче тази подход се преосмисля по редица причини. На първо място, от икономическа гледна точка за Китай е по-изгодно регулирането на търговските и финансови въпроси да се извършва в рамките на сътрудничеството с АСЕАН, а не с всяка страна поотделно.

За да противодейства на амбициите на Индия за регионално лидерство в **Южна Азия**, Китай реши да си сътрудничи с **Пакистан** в редица сфери, включително ядрената, което превърна Исламабад в ключов партньор на Пекин в планове за ядрено и

енергийно съдържане на Индия.²⁶ Значението на Пакистан за Китай нараства и поради включването на пристанище Гуадар на пакистанското крайбрежие в т. нар. низ от перли. Китай обаче е притеснен от **нарастващия екстремизъм в Пакистан и положението в Афганистан**, тъй като това може да предпостави за по-интензивна дейност на радикалните движения в Синдзян.

Войната в Афганистан има още една геополитическа последица за китайската политика за сигурност, а именно повишената концентрация на американски войски в **Централна Азия**, в близост до границите на Китай. Военни части на САЩ са разположени в Афганистан, а за известен период от време - и в Киргизстан и Узбекистан. Това доведе до повишени възможности пред американската дипломация да разшири своето влияние в Централна Азия. Нарасналата активност на САЩ в региона, съчетана с традиционното руско влияние, създава трудности за реализиране на амбициите на Китай за влияние и достъп до ресурсите на централноазиатските държави.

Ориентацията към двустранните механизми на регионална политика е традиционна и ще продължи да има значителна роля в политиката на Китай, но постепенно се повишава важността на участието в колективни механизми, способни да гарантират регионалната сигурност, какъвто е **Шанхайската организация за сътрудничество** (ШОС). Държавите членки на ШОС (Китай, Русия, Казахстан, Киргизстан, Таджикистан и Узбекистан), заедно с четирите държави наблюдатели (Монголия, Индия, Иран и Пакистан), заемат 60% от територията на Евразия²⁷ - факт, който сам по себе си показва стратегическото значение на тази организация.

Значението на ШОС за Китай има няколко измерения,²⁸ свързани с изграждането на доверие между съседните страни и противодействието на трите злини (тероризъм, екстремизъм и сепаратизъм). Развитието на икономическото сътрудничество в рамките на ШОС са очертава също като приоритет на Китай, особено в контекста на положителното влияние, което трансграничният икономически обмен може да окаже върху намеренията на Пекин да превърне своите западни провинции в основен транспортен възел в Евразия.²⁹

²⁶ KAPILA, S., "Asia security environment and choices for India", South Asia Analysis Group, Paper no. 3744, available at <http://www.southasiaanalysis.org/default.asp> (last visited on April 11, 2010).

²⁷ MAKUTOV, R., „The Shanghai Cooperation Organization: A Central Asian Perspective”, SIPRI Project Paper, August 2006, available at www.sipri.org; (last visited on August 31, 2011).

²⁸ HANOVA, S., "Perspectives on the SCO: Images and Discourses", Central Asia-Caucasus Institute, China and Eurasia Forum, Volume 7, n 3, pp. 63-81.

²⁹ ЕСИМБАЕВА, А., "Географската конфигурация и политическата композиция на ШОС", "Геополитика, бр.5, 2007 г., достъпно на <http://geopolitika1.hit.bg> (последно посетен на 3 август 2011).

Монголия представлява самостоятелно геополитическо пространство, разположено между Китай и Русия, богато на природни ресурси, което определя значението на тази страна в стратегията на Пекин.

Динамиката в регионалните азиатски подсистеми се влияе в много голяма степен от комплекса от **отношения по линията Пекин - Вашингтон**, поради което най-голямото предизвикателство пред регионална политика на Китай безспорно е водещата роля на САЩ по основните въпроси на сигурността в азиатската регионална система. Въпреки нарастващите възможности на Индия и Китай в Азия на този етап не съществува сила, която да може да пренебрегне значението на Вашингтон по въпроси като Севернокорейската ядрена програма, Тайванския въпрос, споровете за контрол в Южнокитайско море, Афганистан, Пакистан и Централна Азия. Докато в случаите с Индия и Япония все пак става въпрос за съревнование с регионални съперници, то многоизмерната американска сила гарантира стратегическо дълготрайно влияние на САЩ изключително близо да китайските граници.

В действителност политиката на САЩ към Китай в периода след края на Студената война съчетава два подхода – **сътрудничество и съдържане**. Политиката на **сътрудничество** е предпочитана в **области от търговски и икономически** характер. С прилагане на по-твърди методи се характеризира политиката на САЩ към Китай в **областта на сигурността в азиатския регион**, където Вашингтон се стреми към създаването на пояс от приятелски страни, граничещи с КНР с цел запазване на влиянието и защита на своите съюзници в региона.

Процесът на създаване и поддържане на тази мрежа от съюзници около Китай, определяна като „стратегическо обграждане на Китай”,³⁰ се активизира допълнително при администрацията на Обама и доби популярност като „**осова стратегия**” (the Pivot Strategy). В нея станаха още по-видими промените в американската глобална система за разполагане на силите и най-вече ясно се очерта тенденцията за пренасочване на военни ресурси от Атлантика и Близкия изток към Азиатско-Тихоокеанския регион. Същевременно тази стратегия внася нов стратегически подход - приоритетно място се отделя на Индийско-Тихоокеанското пространство като целта е да се запази устойчива доминацията на САЩ в този пан-регион, не толкова чрез пряко военно присъствие на сушата, колкото чрез система от съюзи и военноморско превъзходство.

На този етап и във Вашингтон, и в Пекин преобладава стремежът за управление на отношенията, отчитащо амбициите и на двете държави да балансират позициите на

³⁰ CHAN, J., „U.S. diplomatic offensive tightens strategic encirclement of China”, *IntelTrends*, available at <http://inteltrends.wordpress.com/2010/11/13> (last visited on January 12, 2012);

другата в региона, като се избягват преки форми на конфронтация. На настоящия етап на развитие на отношенията САЩ - Китай е много трудно да бъде направена точна прогноза в каква посока те ще се развиват. В следващите няколко години е вероятно САЩ и Китай да продължат да действат една спрямо друга по досегашния начин, т.е. администрацията на президента Обама да продължи „осовата политика”, докато новият китайски държавен ръководител Си Дзинпин да следва линията на Ху Дзинтао за защита на „основните интереси”, като в същото време и Вашингтон, и Пекин ще търсят възможности за управление на отношенията си по начин, по който да бъде избегнат пряк конфликт.

Основания да се счита, че Китай предпочита подобен модел на взаимодействие със САЩ, дава предложеният от Си Дзинпин „нов тип отношения между велики сили” (New Type of Great Power Relations). В основата на тази идея е разбирането, че отношенията между Пекин и Вашингтон се базират на взаимно уважение, което изисква двете страни да действат обективно и рационално една към друга, включително да тълкуват безпристрастно стратегическите намерения на другата страна и да се стремят към насърчаване на взаимното сътрудничество като легитимно и мирно средство за решаване на разногласията си.

С други думи, бъдещето на тези отношения (конфликт или сътрудничество) ще зависи от степента, в която двете страни имат желанието за взаимно управление на отношенията си и доколко ще успеят да дефинират определен кръг от общи интереси и следователно – обекти на сигурност, в контекста на необходимостта от гарантиране на обща сигурност в един все по-взаимозависим свят.

Русия е друга държава, съизмерима с Китай по потенциал да играе съществена роля в Азия. И двете държави демонстрират желание за партньорство и недвусмислено се обявяват за изграждане на многополюсен свят. Това сътрудничество се изгражда засега на базата на общата оценка на Пекин и Москва, че един многополюсен свят, основаващ се на принципите на многостранното сътрудничество, е по-благоприятен за реализирането на техните интереси и цели, което съвсем не означава, че тези интереси и цели съвпадат или се допълват. Русия и Китай са изправени пред потенциално съперничество за влияние в азиатската регионална система, обусловено от нарастващия демографски и миграционен китайски натиск към Сибир; навлизането на Китай (чрез двустранни икономически споразумения, регионални енергийни проекти и чрез институционалния механизъм на ШОС) в считаната за традиционно руска зона на влияние Централна Азия; разширяващата се дипломатическа активност на Москва в

Югоизточна и Южна Азия (участието на Русия в АТИС, Регионалния форум на АСЕАН, процеса от срещи Азия - Европа АСЕМ и др.).

Редица цели в регионален план са подчинени на стремежа за икономически просперитет и изграждане на благоприятна регионална среда, способстваща икономическото развитие на КНР посредством регионални икономически инициативи в рамките на Азиатско-Тихоокеанското икономическо сътрудничество и партньорството със страните от Югоизточна Азия. Особено внимание в този контекст заслужава **енергийната сигурност (регионални аспекти) и международните транспортни коридори за пренос на енергоресурси.**

Прегледът на политиката на Китай за осигуряване на **необходимите енергийни доставки** показва, че Пекин е насочил усилия в две посоки. Първата е гарантиране на постигнатите вече икономически партньорства в тази област с държави, които могат да бъдат определени като „традиционни доставчици” – Русия, Иран и страните от Персийския залив. Втората насока е търсенето на възможности за установяване на нови партньорства със страни, с които до преди няколко години не е съществувало интензивно сътрудничество – Ангола, Зимбабве, ЮАР, както и държавите от Латинска Америка.

Пред Пекин стои задачата да постигне дългосрочни договорености със страни, големи износителки на петрол и други енергоносители, и да гарантира транспорта на тези суровини до китайска територия. За да реализира тази задача, Китай разработи цялостна стратегия за достъп и транспортиране на енергоресурси, която често е определяна като *низ от перли*.³¹ Стратегията включва верига от ключови транспортни възли, започваща от крайбрежието на континентален Китай и спорните острови в Южнокитайско море, преминаваща през протока Малака, крайбрежията на Мианмар, Бангладеш и Пакистан и завършваща при Персийския и Аденски залив. По този маршрут се транспортират около 70% от вноса на енергоносители за Китай.³²

Същевременно Китай се стреми да си осигури достъп до енергийни ресурси и чрез сухоземна инфраструктура, поради което в последните десет години Пекин насочи своя поглед към **държавите от Централна Азия** (най-вече Казахстан и Туркменистан) **и Русия.**

³¹ Низ от перли не се употребява в официални документи или източници на КНР. Това е по-скоро обобщаващо название на китайската дейност по гарантиране на доставките на петрол и др. суровини, като самото наименование се употребява в англоезични източници - Виж. PEHRSON CH., “String of Pearls: meeting the challenge of china’s rising power across the asian littoral”, The Strategic Studies Institute, available at <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil> (last visited on February 12, 2010);

³² PEHRSON, CH., op. cit.;

Много съществен елемент на китайските усилия по гарантиране на енергийната сигурност е **използването на държавните петролни компании** (China National Petroleum Company - CNPC) като основно средство за провеждане на енергийната политика. Това е показателно за поне две неща. Първо, в средносрочен план Китай ще продължи да използва основно икономически средства за гарантиране на енергийната си сигурност, като ще се въздържа от прибегване до сила за осигуряване на достъп до енергоресурси. На второ място, CNPC има възможност с подкрепата на държавния капитал да участва в множество проекти, свързани с енергийната сигурност не само на Китай, но и на съседни региони – от Централна Азия и Персийския залив до Северна Корея. С реализирането на всички проекти, в които участва, CNPC ще придобие възможности да играе ролята на „енергиен мост”, свързващ големите доставчици на газ и петрол (Русия, Близкия Изток и Централна Азия) с останалите големи азиатски потребители като Япония, Южна Корея и др., изграждайки по този начин един огромен паназиатски енергиен коридор (т. нар. *Pan-Asian Global Energy Bridge*).³³

3.3. Политиката за засилване на културното влияние на Китай (регионални и глобални аспекти)

По исторически, икономически и геополитически причини Югоизточна Азия е разглеждана от Китай като отправна точка на дейността по разширяване на културното влияние в света.³⁴ В исторически план Индокитай е бил част от китайската империя и е повлиян значително от културата на имперски Китай. Възползвайки се от това, Пекин прилага средствата на дипломатията на културата, за да изгражда доверие и да утвърждава политиката на мирен възход. Друг канал за влияние е китайската диаспора в съседни страни.

Разбира се Китай се стреми и към разширяване на културното си влияние в световен мащаб. Сравнението с влиянието в света на САЩ и европейски страни обаче показва, че Китай все още не разполага с равностойна мека сила, която да измести американския социален модел, привличащ останалите държави. Основен проблем, който не позволява разгръщане на пълния потенциал на китайската мека сила, е характерът на режима в страната. Поддържането на контрол над обществото, непрекъснатите чуждестранни критики по отношение на правата на човека и

³³ SLIWA, Z., “China’s Strategic Growth Sustainment: Accidental Leader?”, *Connections*, Volume IX, Number 4, Fall 2010, pp. 17-36.

³⁴ CHANBOREY, CH., „China’s soft power in Southeast Asia”, *Cambodian Journal of International Affairs*, Cambodian Institute for Cooperation and Peace, November 2009, available at www.cicp.org.kh (last visited on November 4, 2011).

подкрепата за диктаторски режими в Африка са фактори, които не са от полза за образа на Китай в света. Давайки си сметка за това, Пекин продължава да се фокусира върху изграждането на мека сила за влияние основно в Югоизточна Азия, но дори и там основната цел е по-скоро противодействие на амбиции за противопоставяне на Китай чрез военна сила, а не изграждането на устойчиво „меко“ влияние и привлекателен образ.³⁵

3.4. Китай и глобалните заплахи за сигурността

В началото на XXI в. разпространението на оръжия за масово унищожение, тероризмът и климатичните промени могат с основание да бъдат определени като глобални заплахи за сигурността, на които Китай се стреми да противодейства.

3.5. Модел на китайската политика за сигурност

Въз основа на анализа в трета глава е конструиран **условен модел** на китайската политика за сигурност с **три нива** – вътрешно, регионално и глобално. Налице е ясна **приоритетизация** - политиката за сигурност на КНР е насочена главно към гарантиране на вътрешното развитие, като регионалната и глобалната политика на страната са фокусирани върху създаването чрез следване на политиката на мирен възход на подходяща външна среда за икономическо развитие и защита на основните интереси. **Водещата цел** е продължаване темпа на икономическо развитие, което се разглежда като неделимо от поддържането на едностранна политическа система и ръководна роля на ККП в политическия живот, както и като фактор за засилване на националното единство. На тази основа т. нар. базисна сделка се превръща в **основен елемент на обществено-политическия консенсус** и съответно на подкрепата за формулираната политика в областта на сигурността.

Подчинени на вътрешното развитие са и **целите в регионален план** – увеличаване на влиянието в съседните региони, изграждане на благоприятна среда за развитие на Китай и защита на основните интереси на страната, убеждаване на останалите регионални субекти в мирните намерения на Пекин и възпрепятстване по този начин на създаването на съюзи, насочени срещу Китай. По този начин в основен, **консенсусен сред лидерите на ККП, елемент** на регионалната политика се превръща концепцията за „мирния възход“.

³⁵ НАЙДЕНОВ, Б., „Модерен Китай в зората на новия век“, София, издателство „Парадигма“, 2001, стр. 84;

На **глобално ниво целите** на китайската политика за сигурност са насочени към повишаване на тежестта на мнението на Пекин по въпросите от глобалния дневен ред, но определено не се преследва балансиране на структурно определеното превъзходство на САЩ. Като **подходящ подход** за постигане на международен статус, отговарящ на нарастващото влияние на Пекин, се разглежда участието в международни организации и формати за сътрудничество като БРИКС.

Така определените цели и приоритетни линии се предвижда да се осъществяват чрез изключително **мирни средства**. Както вече беше посочено, нито потенциалът на Китай е достатъчен на този етап за провеждане на милитаристична агресивна политика, нито политическото ръководство е формулирало ревизионистични агресивни цели, което означава, че средствата на китайската политика за сигурност са в полето на икономиката, многостранните формати, културата и др.

Моделът на сигурност, предложен от проф. Г. Стефанов, изисква конкретно дефиниране на съответните обект и субект на сигурност и състоянието на неопределеност на бъдещето, от които зависят те.³⁶ Приложен към Китай, този модел би изглеждал по следния начин: **субектът** на сигурност – КНР, осъзнава като основен свой **интерес** икономическото развитие, националното единство и стабилността (разбрана и като запазване от политически промени и сътресения във властта на ККП). В този смисъл поддържането на ускорено икономическо развитие се разглежда като **обект** на сигурност, тъй като се свързва с основните интереси на субекта на сигурност. Неопределеността на бъдещето е свързана с протичащата трансформация в регионалните и глобалната система на международните отношения, като стремежът на Китай е да намали неопределеността чрез целенасочено въздействие върху външната **среда** с цел моделирането ѝ чрез **мирни средства** по начин, благоприятстващ икономическото развитие на страната.

Глава 4: Китайската политика за сигурност и последиците за ЕС

4.1. Историческа рамка

Анализът на историческото развитие на отношенията ЕС – Китай от 70-те години на XX в. до днес показва, че двете страни взаимно се разглеждат като предимно търговски партньори. Предвид финансовата криза, през която преминава ЕС, отношенията с Китай все повече се концентрират върху уреждане на въпроси от

³⁶ СТЕФАНОВ, Г., „Теория на международната сигурност”, София, издателство „Сиела”, 2006 г., стр. 30-118.

търговски и икономически характер, а политическите теми обикновено внасят допълнително напрежение.

Развитието на тези отношения преминава през множество трудни етапи, но въпреки това през последните три години се наблюдават преобладаващо положителни тенденции. Най-важният резултат от сътрудничеството през 2013 г. е приемането на **Стратегически дневен ред за сътрудничество до 2020 г.** между Китай и ЕС, който е един от най-всеобхватните документи в партньорството между двете страни. Определени са общи цели, касаещи областите на мира и сигурността, устойчивото развитие, контактите между хората. Същевременно трябва да се отбележи, че целите са твърде общи и фиксират на практика най-малкия общ знаменател в интересите на ЕС и Китай, което показва, че за момента на стратегическо ниво е трудно Пекин и Брюксел да задълбочат сътрудничеството си.

4.2. Предизвикателствата в стратегическото партньорство ЕС-Китай

Въпреки заявеното и от двете страни стратегическо партньорство, в отношенията ЕС - Китай има значителен брой проблемни области – политиката по правата на човека и свързания с нея тибетски въпрос; оръжейното ембарго; предизвикателства за ЕС в икономическите и търговските отношения с Китай, произтичащи както от вътрешни за Съюза проблеми, така и въпроси като предоставяне на Китай на статут на пазарна икономика; улесняване на достъпа до китайския пазар и участието на европейски компании в китайски обществени поръчки; държавните субсидии; експортното кредитиране; защитата на правата на интелектуална собственост и др. Показателно за наличието редица различия както по политически, така и по търговски въпроси, са на практика „замразените” от няколко години преговори за сключване на споразумение за партньорство и сътрудничество, което да очертае цялостната рамка на отношенията.

Нарастващото влияние на Китай в ключови зони в света има своите последици върху политиката на ЕС и неговите държави членки, особено в областта на енергийните доставки и енергийната сигурност като цяло, както и по отношение на африканските страни, Латинска Америка, Централна Азия.

Видимо вече е икономическото навлизане на Китай и в **непосредствената периферия на ЕС**, а и в икономиките държавите членки. Изкупуването на гръцки дълг, мултимилионните инвестиции в инфраструктура (жп трасета, пристанища, магистралаи,

летища), подпомагането на финансовата стабилност в Испания и Португалия са само част от една по-широка икономическа офанзива.

Предизвикателствата пред отношенията ЕС - Китай в областта на многостранната дипломация също не са малко. И двете страни декларират обща цел – използване на сътрудничеството в рамките на многостранните механизми и организации за поддържане на глобалния мир и сигурност. По-чести обаче са случаите като конфликтите в Сирия, Либия и др., в които Брюксел и Пекин застават на различни позиции.

3.3. Отношенията ЕС-Китай – концептуален подход за структуриране на дневния ред

Отчитайки разгледаните вече тенденции в политиката за сигурност на Китай, на този етап ЕС би трябвало да съсредоточи усилията си върху възможностите за моделиране на растящата китайска активност и насочването ѝ в благоприятна за интересите на Съюза посока. Това означава, че Китай трябва по-скоро да бъде **ангажиран, вместо изолиран или съдържан**. Подобна стратегическа линия би означавала избягване на политика на „сдържане” (подобно на политиката на САЩ през Студената война спрямо СССР) или военно и политическо обграждане на Китай, а партниране с Пекин. Една стратегия на сдържане би имала контрапродуктивни резултати по няколко причини. *Първо*, би била много скъпо начинание, тъй като Китай е държавата с най-дълга сухопътна граница и с най-голям брой съседи – 14, а освен това в съвременния свят една политика на санитарни кордони не включва само изолиране на непосредствената периферия, а и действия в много по-голям мащаб - в Африка и Латинска Америка. *Второ*, една стратегическа линия на ЕС на сдържане на Китай би могла да провокира ответна реакция от Пекин, изразяваща се в промяна на политиката на мирен възход в посока на търсене на ревизия на настоящия световен ред. Ограничаването на Китай, създаването на санитарни кордони около него и възпрепятстването на проникването на китайски капитали в Африка и Латинска Америка би довело до глад за ресурси и до „задъхване” на динамичната китайска икономика, а предвид водещото за Китай значение на икономическото развитие, това би било сериозен фактор за отхвърляне на мирния, неревизионистки подход на Пекин и замяната му с агресивен такъв.

От друга страна, налице са аргументи не само против провеждането на стратегическо сдържане, но и за изграждането на партньорски отношения. Както вече

бе посочено в първа глава, съвремените заплахи за сигурността налагат необходимостта от партньорски реакции, съчетаващи усилията на държавите, имащи съществено влияние в международните отношения. Определено на ЕС и САЩ би било по-лесно да формулират обща реакция на глобалните заплахи, ако успеят да ангажират и Китай в съвместни действия.

Един подходящ подход за това е ЕС да повиши значението и тежестта на мнението на Пекин, за да бъде задоволена неговото желание за признаване на нарастващото значение на Китай в международните отношения. За целта е необходимо да се намерят точните форми и дневен ред на сътрудничеството с Китай, което ще позволи приспособяване към постепенното израстване на Пекин, като в същото време се постави преграда пред възможността за агресивен обрат в намеренията на Китай. Като цяло стратегията на ЕС трябва да е диалог и сътрудничество, стремеж към ангажиране и проявяване на повече разбиране към позициите и аргументите на Пекин, но също така и готовност за обща реакция, в случай че Китай започне прекалено настъпателно (на този етап е малко вероятно) да преследва интересите си.

Подобна стратегическа линия на поведение означава разделянето на политиката на ЕС спрямо Китай на три основни направления. Първо, идентифициране на тези въпроси, които са от първостепенна важност за Китай (най-общо казано кои са най-съществените интереси - core interests) и по тях ЕС да действа особено деликатно, т.е. да проявява стратегическа въздържаност по определени проблеми. Така например за правата на човека в Китай ЕС би могъл да направи много повече и без да продължава да поддържа отдавна изгубило значението си за правата на човека оръжейно ембарго. Един по-задълбочен анализ би показал, че това ембарго задълбочава военното партньорство на Китай с Русия без ефект върху подобряване на правата на човека, а от друга страна самото наличие на подобни ограничения в отношенията ЕС - Китай е фактор, който снижава конструктивността на Пекин по други въпроси, в т. ч. редовния диалог с ЕС по правата на човека.

Второто направление е обособяването на група от теми с възлово значение за ЕС, по които Брюксел не е готов да прави компромиси, т. е. ясно формулиране на червени линии, прехвърлянето на които би било ясна индикация за необходимостта от по-сериозно противодействие от страна на ЕС. Подобен въпрос би бил евентуална военна операция на Китай извън територията на Китай (например ограничаването на морското корабоплаване в Южнокитайско море поради военен конфликт), макар че вероятността за подобно китайско поведение в момента е изключително ниска. В тази

линия на поведение би следвало да се включат и въпроси като снабдяването с оръжие и технологии на държави, известни с нарушаването на правата на човека или неспазващи международните режими, установени от ООН, МААЕ и т.н.

Третото направление касае въпроси, по които вече има общи действия и двете страни имат общи дългосрочни цели. Такава област на общи интереси е търговията. Потенциалната полза за ЕС от сътрудничество в тази област отива значително подалеч от взаимните облаги от разширяването на търговията. Икономическата либерализация в Китай, насърчавана и от сътрудничеството с ЕС в търговските отношения, би могла в дългосрочен план да бъде сред факторите, които да доведат и до политическа либерализация. Разбира се, икономическият просперитет не е гаранция за политически промени, но неотклонната интеграция на Китай в глобалната икономика по модел и правила, формирани от либерални демокрации, съдържа значителен потенциал да отключи възможностите за постепенно разширяване на гражданските и политическите права на китайските граждани.

4.4. Предложения и препоръки за политиката на ЕС спрямо Китай

Отчитайки последиците от нарастващото влияние на КНР в Азия и в света като цяло, анализирайки комплексния характер на отношенията с Китай и динамиката на отношенията с другите стратегически партньори и вземайки предвид системните трансформации в международните отношения и динамиката на конфликтите в отделни точки на света, ЕС е изправен пред необходимостта да управлява партньорството си с Китай чрез: (1) постигане на истински единна политика към тази страна; (2) изграждане на конструктивно взаимодействие с Пекин по въпроси на двустранното сътрудничество; (3) разработване на стратегия за по-силно политическо ангажиране в Азиатско-Тихоокейския регион; (4) цялостно засилване на стратегическите партньорства с другите центрове на сила в международната система.

Цялостните усилия на ЕС в крайна сметка трябва да са насочени към създаване на подходяща структурна среда, която да канализира и моделира китайското поведение посредством сътрудничество с регионалните азиатски партньори на ЕС и глобалния съюзник – САЩ. Това е стратегическа възможност за ЕС, споделящ трансатлантическите ценности и едновременно с това водещ политика на конструктивно ангажиране към Китай, да участва в структурната трансформация на международната система, да оказва влияние в нея в посока на постигане на интересите си и в крайна сметка да се изгради като балансър в сложните отношения между САЩ

и Китай. Така ЕС ще успее да заздравя трансатлантическата връзка и едновременно с това да изгради реално стратегическо партньорство с Китай. По този начин Съюзът би се възползвал от историческата възможност да гради паралелно, а не по взаимно изключващ се начин сътрудничеството си с Вашингтон и Пекин, без да се налага да избира между тях.

За България китайската политика на мирен възход е благоприятна по няколко причини:

- в исторически план състоянието на двуполусно противоборство на глобално равнище (каквото бихме наблюдавали между САЩ и Китай при една агресивна китайска политика) винаги е водело до двуполусна конфронтация на регионално ниво, като отделните регионални субекти се ориентират към един от двата глобални центъра.³⁷ При подобно конфигуриране глобалните центрове оказват силен натиск за промяна на външнополитическата ориентация на държави в ключови региони, като често се използват военни и икономически средства. Политиката на мирен възход на Китай всъщност дава гаранция, че икономическите лостове ще носят ползи за другите държави и конкретно за България, без това да налага външнополитическо преориентиране, напускане на стратегически съюзи и системи за сигурност, в които членуваме;

- мирният възход открива широки перспективи за развитие на икономическото сътрудничество, от което България може да се възползва. Благоприятно в това отношение е общото разбиране и оценка, че сътрудничеството между двете страни е стратегическо. Отлично се развиват и двустранните икономически отношения – през 2012 г. китайските инвестиции в България са се увеличили с 22,73 млн. долара, а българският износ за Китай е нараснал за една година с 88%, което превръща китайският пазар във втора експортна дестинация извън ЕС за български фирми след Турция.³⁸

Предпоставка за разширяване на сътрудничество между България и Китай е новата инициатива за партньорство между Китай и страните от Централна и Източна Европа, в чиито дневен ред присъстват основно икономическите теми.

³⁷ Виж по-подробно WALT, S., "Alliances: Balancing and Bandwagoning", reprinted from Stephen M. Walt, "The Origins of Alliances", Cornell University, 1987, pp. 17-21.

³⁸ Данните са по вестник „Китай днес“, издаван от Посолството на Китайската народна република в Република България, год. 3, бр. 11, с. 3, 12 юни 2013 г.

Заклучение

Дисертационният труд завършва със заключение, в което са направени изводи относно бъдещото развитие на китайската политика за сигурност, динамиката на отношенията на КНР със САЩ и изобщо за развитието на системата на международните отношения.

Сред най-важните изводи, направени в заключението, могат да се посочат следните:

1) На този етап Китай преминава през ключов етап на развитие, а международната система – през по-продължителен етап на трансформация и по тази причина не може да се даде еднозначен отговор какъв би бил преходът на силата – класически, съпроводен с конфликт, или мирна промяна на международния ред. Отговорът на този въпрос ще зависи от резултатите от два основни процеса – 1. успешно ли ще преминат вътрешните преобразования в Китай – преход от експортно ориентирана икономика към икономика, базирана на вътрешното потребление, и дали китайските лидери ще успеят да управляват социалните и политическите процеси и в крайна сметка дали ще осъществят „Китайската мечта” и 2. каква ще е динамиката на отношенията с другите центрове на сила и най-вече със САЩ – ще успеят ли Вашингтон, а и ЕС да „моделират” глобалните отговорности на Китай и да насърчат политиката на мирен възход чрез конструктивно ангажиране на Пекин по въпроси от ключово значение за регионалната и глобалната сигурност. Съвременната система на международните отношения и наличните в нея заплахи за сигурността в глобален план дават основание за развитието на сътрудничество между центровете на сила за преодоляването им, но класическият баланс на силите като средство за управление на международната система продължава да е валиден и затова е важно как ще бъде насочвано китайското развитие.

2) От гледна точка на вътрешнополитическите процеси през следващите години Китай ще преминава през ключов етап от своето развитие, в който или ще успее да оползотвори историческата възможност да постигне „Китайската мечта”, или ще срещне значителни трудности в гарантирането на социалната и икономическата стабилност и националното единство, а това би довело до загуба на легитимност на настоящия политически режим. В този критичен период на вътрешна трансформация най-вероятно ще сме свидетели на едно противоречиво външнополитическо поведение на Китай – държавата, към която са насочени толкова много погледи и очаквания в международен план, **ще е ангажирана преди всичко с преодоляването на**

вътрешните си проблеми и превъзможването на редица трудности от социален, икономически и екологически характер.

3) **Основно място ще продължи да има политиката на мирен възход,** както и принципите на мирно съвместно съществуване, неучастие във военни съюзи и стремеж към изграждане на многополюсен свят. Като основна външнополитическа цел се очертава създаването на благоприятна глобална и регионална икономическа среда за продължаване на икономическия възход. В този контекст концепцията за мирния възход ще се разглежда от Пекин като „стратегическа ценност”, служеща за подобряване на образа на Китай и неговите дипломатически способности за осигуряване на благоприятна икономическа конюнктура за запазване на темпа на икономически възход и повишаване на политическото влияние в регионален мащаб и в многостранните организации. Много е вероятно външната политика на Китай при управлението на Си да се ръководи от концепциите, завещани от предходните няколко поколения китайски лидери.

4) Предвид целите на политиката за сигурност, провеждана от Пекин, както и на динамиката на отношенията с Вашингтон, може да се заключи, че е налице отсъствието на стратегическа амбиция в Китай за предприемане на реални опити за балансиране на американската сила по няколко причини. *Първо*, на този етап Китай не е изградил силов потенциал, равностоеен на този на САЩ. По основни показатели на силата – БВП, БВП на глава от населението, военни разходи (абсолютни стойности или като % от БВП), степен на технологични нововъведения и др., Китай значително отстъпва на САЩ, а по отделни показатели (най-вече покупателна способност на населението, ниво на иновации) - и на други страни. Постигането на числовите стойности на основните показатели на мощта на САЩ обаче е необходимо, но недостатъчно условие Пекин да бъде равностоеен конкурент на Вашингтон. Ако иска да бъде доминираща държава в международните отношения, Китай ще трябва да преодолее редица структурни предимства на американската сила – превъзходство в способностите за бързо разгръщане на сила, поддържане на система от съюзи с ключови държави по цялото земно кълбо, разполагане на военни бази в ключови региони, контрол над голяма част от стратегическите ресурси на планетата, контрол над стратегическите транспортни морски коридори в Индийския океан и в Тихия океан. *Второ*, настоящият световен ред, разбиран като система от правила, норми и принципи, създадени от държавите за гарантиране на значими за тях блага, съответства на интересите на Пекин. Китай е силно зависим от запазването на либералния

международен икономически ред със свободния поток на капитали и стоки, както и от непрекъснатите иновации в технологиите, генерирани основно от отворения характер на големите икономики, особено САЩ. В този смисъл, Китай няма интерес от цялостно разрушаване на съществуващия ред, а по-скоро от постепенни негови модификации.

Предвид вероятността мирният възход да остане водеща линия в китайската политика към света и отчитайки задълбочаването на двустранното партньорство, България има интерес да участва в дебата за стратегията на ЕС спрямо Китай като изразява последователна позиция в подкрепа на действия, насърчаващи мирното развитие на Китай чрез търговия, инвестиции и демонстриране на добро разбиране към позициите на Пекин по темата права на човека.

Направени са и **предложения и препоръки към българската външна политика**, като по-важните от тях са:

- за България е подходящо да продължи с политиката на въздържане от поставяне на темата за правата на човека в двустранния диалог с Китай, като е възможно тази тема да бъде засягана по отношение на области, които не са толкова чувствителни за Пекин, като върховенството на закона;

- след внимателно сондиране на позиции на други ключови партньори (САЩ, Япония, Южна Корея и др.) и обясняване на предимствата България би могла да инициира преговори между ЕС и Китай по кодекс за поведение в областта на военното и оръжейното сътрудничество, който, от една страна, да способства за отмяната на оръжейното ембарго спрямо Китай, а от друга – да повиши прозрачността на китайските разходи за отбрана и така да снижи притесненията на другите регионални ключови актьори. Това ще способства за подобряване на регионалната среда на сигурност в Тихоокеанска Азия, а от друга страна - ще премахне един от факторите, снижаващ китайската конструктивност в диалога с ЕС по други въпроси;

- в рамките на последната половина година в Китай бяха реализирани три посещения на български делегации на най-високо равнище (Министър-председател – септември 2013 г.; Председател на Народното събрание – декември 2013 г.; Президент – януари 2014 г.), но е необходимо да се потърсят конкретните форми за допълнително задълбочаване на отношенията на основата на договореностите в рамките на тези три визити и най-вече на подписаното през януари 2014 г. по време на държавното посещение на българския Президент в Китай комюнике за установяване на отношения на всестранино приятелско партньорство и сътрудничество;

- конкретна област, подходяща за задълбочаване на сътрудничеството между двете страни, е земеделието. Големият брой на населението в Китай поставя предизвикателства пред държавните власти за осигуряване на изхранването му, а и в контекста на политиката на преориентиране на икономиката към вътрешното потребление и повишаването на жизнения стандарт на населението въпросът с повишаването на търсенето на хранителни продукти ще придобива все по-голямо значение за китайската икономика. От друга страна, България би могла да предложи подходящи форми на сътрудничество с китайски инвеститори в областта на земеделието, предвид традициите на страната ни в тази област и незадоволителното на този етап ниво на използване на обработваемата земя в България;

- необходимо е да продължи повишеното внимание и ангажимент на България към инициативата на Китай към страните от Централна и Източна Европа. В този контекст положително би се отразило, ако България успее да стане домакин на следващата среща на върха на тази инициатива през есента на 2014 г. Още по-важно ще е от гледна точка на българските интереси, ако се реализира предложението за учредяване в България на Сдружение за сътрудничество в областта на земеделието по линия на партньорството на Китай със страните от Централна и Източна Европа. Страните от ЕС, участващи в теза инициатива, в т.ч. България, трябва да продължат да работят за запазване курса на развитие на инициативата като неконкурираща общата политика на ЕС към Китай, а допълваща я и предоставяща нови възможности за развитие на отношенията;

- за постигане на целите в двустранното сътрудничество България следва да разгледа и възможностите за разширяване на дипломатическото присъствие в Китай и изобщо в Азиатско-Тихоокеанския регион. Първа стъпка в тази насока би могло да бъде откриването на нови генерални консулства в градове от китайски провинции, с които вече има установени и разширяващи се бизнес контакти – Нанкин, Гуанджоу и др. Тези генерални консулства биха допълвали дейността на посолството в Пекин и единственото до момента българско генерално консулство в Китай – в гр. Шанхай;

- като положителна стъпка в посока засилване на дипломатическото присъствие на България в Тихоокеанска Азия трябва да се оцени възстановяването на дейността на посолството в Монголия, а като следващи такива стъпки могат да се разгледат възстановяването на българските посолства в Тайланд и Камбоджа и откриването на такива във Филипините, Лаос и др. Това би позволило по-широко българско дипломатическо присъствие в целия регион и би допринесло за развитието на

икономическите връзки с най-бързо развиващия се в икономически план регион в света и в този смисъл бюджетните разходи за поддържането на тези дипломатически представителства ще бъдат оправдани;

- отчитайки традициите в българо-монголските отношения, стратегическото положение на Монголия в Азиатско-Тихоокеанския регион, както и динамиката на партньорството на ЕС с тази страна, България би могла да бъде сред основните поддръжници на допълнителното задълбочаване на сътрудничеството на ЕС с Улан Батор, на ангажирането на Монголия с все повече икономически и политически инициативи на ЕС и САЩ и на разглеждането в перспектива на тази страна като стратегически партньор;

- за България би било от интерес евентуарно партньорство с Китай в областта на политиката по сътрудничеството за развитие, особено към трети страни (например в Африка). Благоприятни фактори за това са възстановената роля на България като страна – донор на помощ за развитие и нарастващите ангажименти на Китай в тази област в страните от Африка. Пекин предпочита сътрудничество по тези въпроси с държави от ЕС, възприемани като нови донори, а за България това би било шанс за съобразено с възможностите ни насочване на някои от китайските дейности в Африка в съответствие с приоритетите на ЕС;

- на този етап България няма много възможности за въздействие върху развитието на стратегическите партньорства на ЕС, но е важно да дава своя принос съобразно националните си интереси към засилване на основното партньорство – със САЩ, като важен елемент от действията за повишаване на способностите на ЕС за управление на процесите в международната система.

3. Публикации в материята на дисертационния труд

1. „Многополюсност или многостранно сътрудничество – дилемата на новите израстващи сили”, сп. „Международни отношения”, бр. 2, 2012 г.;
2. „Военната дипломация и участието в международни мироопазващи операции – две проявления на китайския мирен възход”, сп. „Военен журнал”, бр. 3, 2012 г.;
3. „Bosnia and Herzegovina in Chinese Foreign Policy”, in “Democracy and Security in Southeastern Europe” Magazine, Volume 2, Issue 8/9, 2011, Sarajevo;
4. “China’s energy policy and its external dimensions”, in Ph. D. Students’ Forum: Dialogues in the Field of International Relations, Security, Human Rights and EU Studies, University Research Complex for the Humanities “Alma Mater”, University Press “St. Kliment Ohridski”, Sofia, 2013 г.